

temes-1)

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ. Centre d'Estudis del Gaià

LES NEVADES I GELADES «UNIVERSALS» DEL MES DE MARÇ DE 1796

Introducció

Anton Bosch i Cardellach, en les memòries redactades a Sabadell entre 1795 i 1804, va deixar constància de les nevades i glaçades de primers de març de 1796. El dia 1 de març escrivia:

«Nevà desde la 4 a les 11 ½ del dematí, se posaren cerca dos pams neu, més del que havian vist los més vells. Se seguí luego molt glas y frets rigososos de alguns dias. La neu posada sobre los arbres ne esquinsà molts ab oliveras de ahont luego tothom corria per lleña. Esta neu se glassà y tingué molta durada, y malas resultas principalmente en las oliveras que matà. Las noticias foren que esta nevada havia estat universal.»

El que Bosch anotava aquell dia, de fet, era una crònica que contemplava les conseqüències de la fredorada dels dies que seguiren. El dia 5 nevà mig pam. El dia 6 fou el més repicat: «Succehí la gran glassada, qual no se havia vist, en la duresa de la neu, aygua, vi y tots licors. Lo fret era grandíssim». El dia 8 va caure mig pam de calabruix que es va

Soca d'olivera, probablement plantada per Anton Bosch i Cardellach a Bràfim, en posterioritat a les glaçades de 1796 [2011]. Foto. Josep Santesmases.

afegir a la neu dels dies anteriors. Tanmateix els dies següents el fred devia minvar i després d'una pluja de dos dies tota la neu es va fondre. Més endavant, el 15 de juny, Anton Bosch anotava que algunes oliveres havien començat a brostar, però en els anys següents també va indicar que quasi totes les oliveres havien mort. En les notícies de caràcter general de l'any 1796 concloïa que no s'havia collit gens d'oli i que havia estat precís tallar moltíssimes oliveres.

Anton Bosch i Cardellach (1758-1829) fou un metge sabadellenc que en acabar els estudis s'instal·là a Bràfim (Alt Camp), on va viure durant dos períodes de la seva vida: de 1781 a 1787 i de 1804 fins aproximadament el 1824. A Bràfim es va casar amb Josepa Vives, hereva d'unes terres que ell administrà durant anys. Quan es van produir els freds de març de 1796 el matrimoni residia a Sabadell. Mentrestant a les terres de Bràfim devien passar coses semblants, les conseqüències de les quals veurem després.

La condició d'«universal» de les nevades i glaçades la podem exemplificar en aquest article amb referències a les poblacions de Barcelona, Borriol (208 m d'altitud), Bràfim (236 m), Castellar del Vallès (331 m), Castelló de la Plana (30 m), Olesa de Montserrat (124 m), la Pobla Tornersa (298 m), el Prat de Llobregat (8 m), Rajadell (361 m), Sabadell (190 m), Sant Boi de Llobregat (30 m), Sant Feliu Sasserra (671 m), la Seu d'Urgell (691 m), Tarragona (68), Vilafranca del Penedès (223 m), Vilanova i la Geltrú (22 m) i Vila-rodona (260 m).

Els primers dies de març. Nevades i glaçades

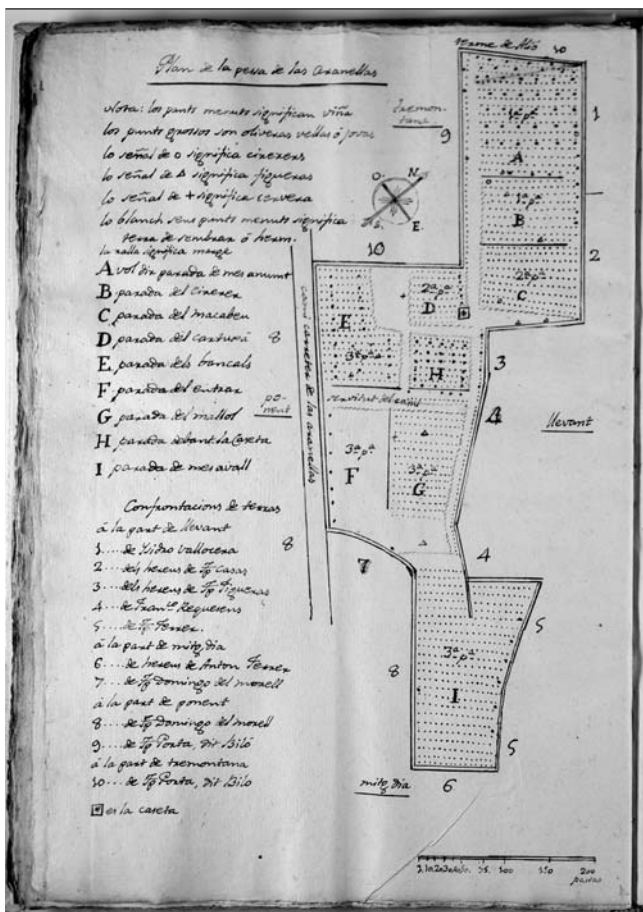
Anirem concretant com es van desenvolupar les nevades i glaçades. A Castelló de la Plana i a la Seu d'Urgell contaven que va començar a nevar el dia 29 de febrer, però als altres llocs ens diuen que la primera nevada va iniciar-se el dia 1 de març.

A la Seu va començar a nevar el matí del 29 i no va parar fins al dia 1; hi va deixar tres pams de neu de molt mala qualitat («parecia arenas»). A conseqüència d'això es van gelar totes les séquies i conduccions d'aigua dins i fora de

la ciutat i durant vuit dies «los mas penetrants fríos» en van incomodar fortament els habitants. La tònica general és la que es recollia a Castellar del Vallès, com a tota la comarca: una nevada molt grossa, amb presència de la neu durant 15 dies i unes glaçades molt fortes. En alguns llocs concretaven més. Per exemple, a Sant Boi de Llobregat el dia 1 va fer una nevada «que els nats d'aquell temps deien que no n'havien vist cap de tan grossa». Va caure un pam i mig de neu que de seguida es va glaçar i va durar set dies. El dia 4 va fer una altra nevada, més petita, i el dia es 7 va tornar a repetir com la del primer dia. Tres nevades en set dies.

A Sant Feliu Sasserra, Josep Arnaus i Farreras, pagès de la Casa dels Arnaus, explicava que el dia 1 de març va caure una nevada de dos pams de gruix que s'hi estigué durant 10 dies. Per això van tenir les ovelles tancades durant quatre dies sense sortir a pasturar. Al mas Centelles de Sant Amanç

Plànol de les terres de les Aranelles de Bràfim dibuixat per Anton Bosch i Cardellach l'any 1814. Arxiu Històric de Sabadell.

de Rajadell, Francesc Centelles escrivia que «Al mes de Marc de 1796 va fer unes grans nevades i fred que matà moltes coses per tot lo món que va fer molt mal».

A Tarragona, a la línia de la costa, des del capítol de la catedral anotaven: «El dia primero de marzo del 1796 amaneció nevado cerca de un palmo de grueso y continuó parte del día. La nieve era tan elada que inmediatamente se convertía en hielo y grandes tempanos en los tejados. La que arrojaba el viento contra las paredes allí quedaba pegada y elada. Murieron innumerables árboles de fruta especialmente olivos, algarrobos, naranjos y limones y toda hortaliza». A Vilanova i la Geltrú escrivièn: «Se nota que lo any 1796 no feu fret en tot lo hyvern y lo dia primer de mars feu una nevada molt furiosa que y hagué paratges que matá garrofers y oliveras y ceps, y en lo Panadés fins los pins».

A Vilafranca del Penedès ho trobem més detallat: a la una de la nit de l'1 de març va començar a nevar i fins a les 11 del matí va deixar dos pams de neu. Els dies següents les temperatures baixaren sota zero però tampoc en excés: el dia 2, el més fred, a $-3,75^{\circ}\text{C}$. La neu va trigar 11 dies a fondre's del tot.

A Barcelona, el Baró de Maldà va anotar la nevada del dia 1. Deia que la glaçada del dia 6 fou més forta que la del gener de 1789 i que «fins ara los nats no n'havien vista igual, havent arribat a fer petar branques grosses dels arbres». I l'endemà indicava que el dia s'havia llevat amb una nevada d'un pam, més gran que la del dia 1. Afirmava que «és cosa que atordeix, no havent-ne vista a ben segur d'igual i duradera, en Barcelona i sos alrederors».

Unes nevades i glaçades tardanes

El fred intents de primers de març va arribar tard i a mala hora, quan els arbres ja començaven a despertar de la letargia hivernal. A Sant Boi escrivièn «que per més forta que siga la fusta d'un arbre, atrapar-los uns freds així amb saba és fàcil lo matar-los». A Barcelona la temperatura mitjana del mes de març de 1796 fou de $6,7^{\circ}\text{C}$, la més baixa de tots els mesos de l'any i només superada a la baixa, en un mes de març de 1780 fins a l'actualitat, per les dels anys 1807 ($6,4$) i 1841 ($6,5$). També a Barcelona, en un article publicat a *El Museo de la Familia o Revista Universal* de 1840, Agustín Yañez escrivièn el següent: «Pero el fenómeno mas lamentable de este jénero fué el sucedido en marzo de 1796, que sucedió á un febrero de temple muy regular y presentó en sus ocho primeros dias tres nevadas copiosas y un frio que con razon se hubiera reputado por cruel hasta en diciembre y enero: los resultados fueron la muerte de un exorbitante número de árboles frutales y de adorno de toda especie y de muchísimas otras plantas».

temes-1)

Les conseqüències del fred als conreus

A la Seu el fred va matar totes les hortalisses i molts arbres, sobretot les oliveres, que «quedaron rojos como si se les huviesse dado fuego». A Castellar del Vallès escrivien que havia matat totes les oliveres «per tota la terra fins a Urgell». També havia mort molts pins i alzines, de tarongers i llimoners no n'havia quedat cap de viu i cap a la marina de Sitges, Vilanova i Ribes havia mort els garrofers. Al mas Centelles de Sant Amanç, al terme de Rajadell, gairebé va matar totes les oliveres. Totes aquestes oliveres, però, van tornar a brotar de la soca. D'altres («Casa Centellas i a la solana de Can Cases i a Fonollosa») van tenir més sort i encara van collir algunes olives, «als olivers rogets». Com devia passar a la majoria de llocs, la gelor també va matar les hortalisses. I contaven que s'havien mort molts ceps i que el vi negre es va vendre a «12 lliures la carga i a Artés a 15 i 16 lliures la carga». A Olesa de Montserrat, «el 7 de març de 1796 hi hagué una glaçada important: les oliveres quedaren arruïnades de tal manera que durant dos anys no donaren ni una sola oliva». A Sant Boi explicaven que les branques de les oliveres s'esqueixaven i es trencaven amb el pes de la neu glaçada i que riu Llobregat amunt en van sobreviure ben poques. Més prop de mar, el clima temperat permet conrear més diversitat d'arbres i per això també en van morir de més varietats. A Tarragona, per exemple, «murieron innumerables árboles de fruta especialmente olivos, algarrobos, naranjos y limones y toda hortaliza». A Vilanova i la Geltrú esmentaven que no havia fet fred en tot l'hivern i que «lo día primer de mars feu una nevada molt furiosa que y hagué paratges que matá garrofers y oliveras y ceps, y en lo Panadés fins los pins». El garrofer és un arbre que necessita temperatures suaus, que troba prop de la costa o a poca altitud. L'arbre més perjudicat en tots els llocs esmentats fou sens dubte l'olivera. N'hi va haver moltes de mortes, tot i que algunes rebrotaren de la soca o dels troncs gruixuts. Segons trobem referit al llibre *Oli d'Olesa. La passió d'un poble*, l'olivera «suporta temperatures de -15 °C durant un temps breu. Per altra banda, pot tolerar d'una manera prolongada temperatures de -8° C. La neu no perjudica les oliveres, però els freds intensos de certa duració en maten les grans branques i també el tronc».

L'octubre de 1796, Manuel Barba i Roca pronuncià una conferència a la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, sobre la nevada del mes de març i les seves conseqüències a Vilafranca del Penedès. Entre altres coses, explicava la consternació dels pagesos davant del fred extraordinari dels primers dies de març, en un territori de clima temperat i després d'un hivern molt suau. Anà desgranant el desenvolupament de les collites i les repercussions en les plantes i els arbres. Dels sembrats, indicava que els que

havien quedat colgats de neu no havien patit, mentre que els que no hi havien quedat van morir. La collita fou mitjana. Els sembrats que no havien estat coberts per la neu van granar bé, al contrari dels que va ajaure la neu. Les vinyes joves van brostar bé amb força raïms, al contrari de les velles. Bona part de les verdures van quedar malmeses: les que aguantaren millor foren les que van quedar cobertes de neu.

El cas de les oliveres és el que plantejà més problemàtiques. Després de les nevades i gelades les fulles van engroguir, l'escorça es pelava i les branques exteriors agafaren un color més fosc. L'opinió general dels pagesos va ser no podar les oliveres fins a veure si quedaven branques vives. Les que acumulaven més saba i estaven més exposades al vent del nord van morir i a d'altres se'ls van morir les branques més primes. El mes de maig van acabar de caure les fulles a les oliveres. A primers d'agost les oliveres van començar a brostar. Les oliveres que s'havien podat van brostar amb més vigor. Cal suposar, doncs, que la brosta es va produir de diferents maneres: en algunes, a les branques més gruixudes i en d'altres, les més perjudicades, a la soca.

El negoci de la neu

La nevada va originar també algun negoci. Pel que sembla molts veïns de Borriol i de la Pobla Tornersa, a pocs quilòmetres de Castelló, s'erigien en subministradors ocasionals de neu de la ciutat de Castelló, venent-la a la «nevateria» a cinc diners la lliura.

Les oliveres de la família d'Anton Bosch i Cardellach a Bràfim

L'any 1814 Bosch i Cardellach, aleshores resident a Bràfim, va escriure el *Resumen històric de la casa Bosch y Vivas de Bràfim*, sobre la família de la seva muller, els fills i filles i les terres. Tot i les circumstàncies complicades que va haver de viure durant aquest període, com ara la Guerra del Francès, Bosch va tenir cura de les terres fent-les «cultivar del modo més corresponent». Va dibuixar meticulosament totes les parades de terra i va detallar què s'hi cultivava. En una de les parades més grans (les Aranelles) va detallar les oliveres existents l'any 1814, un total de 216. Les dividia en tres categories: les novelles (plantades de nou), les joves (brostades de les soques mortes pels freds de 1792 i 1796) i les velles (les que havien resistit els freds). De les primeres en comptabilitzava 174, de les segones 40 i de les tercers només dues. En una altra de les parades més importants (peça del camí d'Alió) n'hi tenia 37 de novelles i 13 de joves. De tot plegat s'endevina que Bosch valorava molt les oliveres, ja que n'havia fet plantar moltes. Constatem que els

freds de 1796 havien mort la majoria de les oliveres existents, que havien rebrotat de la soca.

Un exemple proper: el convent de Sant Llorenç de Vila-rodona

A Vila-rodona, població situada a uns cinc quilòmetres al nord de Bràfim, el convent de Sant Llorenç, de l'orde dels servites, disposava de diversos jornals de terra. Conreaven oliveres i entre novembre i març cada any pagaven jornals de plegar les olives. En la collita del 1795-96 van pagar més de 70 jornals. En el llibre de despeses no es tornen a registrar jornals de plegar olives fins a l'any 1801, quan només es van pagar dos jornals i mig. I en la collita de 1802-03 s'ocasionaren despeses de sis jornals el novembre i d'arrepagar 27,5 quarteres d'olives el gener de 1803. Mentrestant, podem comprovar que sovint compraven oli, cosa que abans de 1796 no passava. També és important constatar que l'any 1797 es quintuplicaren els jornals donats per conrear les terres i el 1798 van ser 2,5 vegades superiors a un any normal. El llibre de despeses no especifica en quina classe de feina s'empraren, però tot fa pensar que en bona part es dedicaren a les oliveres, tenint present que els anys següents també apareixeran

Església del convent de Sant Llorenç dels religiosos servites de Vila-rodona (2018). Fotografia: Josep Santesmases.

molts jornals per fer llenya. Els perjudicis de les glaçades a determinats conreus podien afectar una anyada. En el cas de les oliveres, com en les encara recordades gelades de 1956, l'afectació i els greus perjudicis duraven anys. ■

Bibliografia

- Rafel D'AMAT I DE CORTADA, Baró de Maldà (1988), *Calaix de sastre III, 1795-1797*. Barcelona: Curial.
- Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Notes, fol. 198v-199 (any 1796).
- Manuel BARBA I ROCA (1964), *Sobre la nevada acaecida en Vilafranca del Penedès en 1º de marzo de 1796*. Barcelona: Fundació Josep Masot i Palmés. Prefaci i transcripció segons els manuscrits existents a cura de Josep Iglésies.
- P. BOIRA I MUÑOZ, «El comerç de la neu a la Plana de l'Arc. Les neveres de la Serratella i de la serra d'en Galceran», VII Jornades Culturals Plana de l'Arc, la Serra de Galceran, 18. 19 i 20 d'octubre de 2002. En línia: [www.sierraengarceran.es](http://www.sierraengarceran.es/files/archivos/lanevera_0) › files › archivos › lanevera_0
- Antoni BOSCH I CARDELLACH (2003), *Memòria de las cosas notables de la Vila de Sabadell, comensant en desembre de 1787*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- Jaume CODINA (ed.) (1995), *Llibre de polítiques i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856), pagès de Sant Boi de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 121-122.
- «Temps de neu», *Mata de Jonc* (blog): http://lamatadejoncsfs.blogspot.com/2014_02_04_archive.html

- Salvador MIRET I COLS *et al.*, (2015), «Notes històriques dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Penedès i de la família Miret», *Del Penedès*, núm. 31.
- Roser PARCERISAS I COLOMER (2001), «Francesc Centellas i Sagristà (1726-1801): la pagesia al Bages durant el segle XVIII», *Dovella*, núm. 72, p. 5-18.
- Joan Maria QUIJADA BOSCH; Neus SÁNCHEZ PIÉ (eds.) (2014), *De Rebus Gestis Ecclesiae. El llibre de notes del capítol catedral de Tarragona (1734-1930)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- Josep SANTESMASSES I OLLÉ (2017), *Estructures i dinàmiques locals a la segona meitat del segle XVIII: el cas de Vila-rodona*. Cossetània Edicions; Ajuntament de Vila-rodona.
- Josep SANTESMASSES I OLLÉ (2018), «Anton Bosch i Cardellach, la família i el patrimoni agrari dels Vives de Bràfim», *La Resclosa*, núm. 22. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià.
- Griselda SERRA I SERRA (1988), «Context econòmic de Vilanova i la Geltrú a les darreries del segle XVIII», *Miscel·lània Penedesenca*, vol. 12.
- Gusman VENDRANES; Cahantale RULLIER (1996), *Oli d'Olesa. La passió d'un poble*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.